УДК 159.92.2

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-3\(3\)-220-230](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2021-3(3)-220-230)

Водолазська Ольга Олегівна кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та диференціальної психології, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, 65020, тел.: (067) 781-65-87, e-mail: 19olga55@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1769-0258>

Зоріна Аліна Ігорівна здобувач освітнього ступеня магістра відділення перепідготовки фахівців за магістерською програмою із психології соціально-гуманітарного факультету, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса, 65020, тел.: (048)732-51-03, e-mail: pdpu@pdpu.edu.ua

СТАВЛЕННЯ ДО МАЙБУТНЬОГО ОСІБ З РІЗНИМ РІВНЕМ САМОРОЗВИТКУ

Анотація. У статті надано результати теоретико-емпіричного дослідження співвідношення показників життєвих завдань, створення особистістю образу майбутнього та ставлення до нього, рефлексивності та саморозвитку особистості. Визначення перспектив свого подальшого життєвого шляху поступово призводить до суб'єктивної реалізації образу майбутнього. Це зобов'язує особистість звертатися до власного «Я», що дарує людині можливість пізнати, зрозуміти, відчувати, реалізувати та розвивати саму себе в мінливому світі. Діагностування передбачило використання наступних методик: «Методика ДХСО» С. В. Кузікової, «Методика вивчення образу можливого майбутнього» В.Н. Петрова, «Життєві завдання особистості» Т.М.Титаренко, «Методика визначення рівня рефлексивності» А.В. Карпова. Проведений кореляційний аналіз дав змогу визначити й охарактеризувати існування значущих взаємозв'язків між показниками, що вивчаються. На наступному етапі дослідження виокремлено (за допомогою методу «асів») дві групи обстежених з різним рівнем саморозвитку. Візуальний аналіз профілів обох груп продемонстрував відмінності в конфігураціях графіків і їх розташуванні, дав можливість визначити психологічні особливості ставлення до образу майбутнього осіб з різним рівнем саморозвитку. Особи з високим рівнем саморозвитку характеризуються сформованістю образу майбутнього, що підтверджено наявністю стійких, чітко поставлених життєвих цілей та цінностей, уявленням про зовнішні та внутрішні обставини долаття перешкод, демонстрацією готовності до саморозвитку та самопізнання, активністю у реалізації життєвої перспективи. Представникам протилежної групи властива

нестійкість та суперечливість професійних та життєвих цінностей; відсутність чітких життєвих цілей; неадекватний рівень домагань; пасивність у реалізації життєвої перспективи.

Ключові слова: особистість, ставлення до образу майбутнього, саморозвиток, рефлексивність, життєві завдання.

Vodolazska Olga Olehivna Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of General and Differential Psychology, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after KD Ushinsky", Staroportofrankivska St., 26, Odessa, 65020, tel.: (067) 781-65-87, e-mail: 19olga55@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0003-1769-0258>

Zorina Alina Ihorivna Winner of the master's degree of the retraining department of specialists in the master's program in psychology of the Faculty of Social Sciences and Humanities, State Institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after KD Ushinsky", Staroportofrankivska St., 26, Odessa, 65020, tel.: (048)732-51-03, e-mail: pdpu@pdpu.edu.ua

ATTITUDE TOWARDS FUTURE PERSONS WITH DIFFERENT LEVEL OF SELF – DEVELOPMENT

Abstract. The article presents the results of theoretical and empirical research of the ratio of indicators of life tasks, the creation of a person's image of the future and attitude to it, reflectivity and self-development of the individual. Determining the prospects of your future life path gradually leads to the subjective realization of the image of the future. This obliges the individual to turn to his own "I", which gives a person the opportunity to know, understand, feel, realize and develop himself in a changing world. Diagnosis involved the use of the following methods: "Methods DHSO" S.V. Kuzikova, "Methods of studying the image of a possible future" V.N. Petrova, "Life tasks of the individual" T.M. Tytarenko, "Methods for determining the level of reflectivity" A.V. Karpova. The correlation analysis made it possible to identify and characterize the existence of significant relationships between the indicators being studied. At the next stage of the study, two groups of subjects with different levels of self-development were identified (using the "aces" method). Visual analysis of the profiles of both groups showed differences in the configurations of graphs and their location, made it possible to determine the psychological features of the attitude to the image of the future of people with different levels of self-development. Individuals with a high level of self-development are characterized by the formation of the image of the future, as evidenced by stable, clear life goals and values, ideas about external and internal circumstances of overcoming obstacles, demonstration of readiness for self-development and self-knowledge, activity in life prospects. Representatives of the opposite group are characterized by instability and inconsistency of professional and life values; lack of clear life goals; inadequate level

of claims; passivity in the realization of life prospects.

Keywords: personality, attitude to the image of the future, self-development, reflectivity, life tasks.

Постановка проблеми. Увага науковців до феномену саморозвитку зумовлена його визначальною роллю у життєдіяльності особистості, активним включенням людини у процес власної життєтворчості. Оскільки, на думку більшості сучасних психологів, основним джерелом розвитку виступають внутрішні суперечності, то цей процес, по суті, є саморозвитком. «Носієм» розвитку виступають складні відкриті системи, що самоорганізуються. Така позиція в українській психологічній науці є усталеною (Г.О. Балл, М.Й. Боришевський, В.В. Клименко, С.Д. Максименко, М.В. Савчин, М.Л. Смульсон, Т. М. Титаренко, П. Р. Чамата та ін.).

Аналіз філософських, педагогічних та психологічних праць, присвячених досліджуваному феномену, показує, що саморозвиток може розглядатися у різних аспектах, а саме, як: мета, засіб, явище, процес, стан, зміна, результат, підсумок тощо. Але досі у психологічній науці це поняття залишається розмитим. У теоретичних напрацюваннях ми знаходимо низку підходів до визначення поняття саморозвитку особистості, де даний феномен визначається як життєтворення, самоактуалізація, самореалізація, саморух, тощо.

Проблема образу майбутнього також розробляється досить інтенсивно і у вітчизняних, і зарубіжних психологічних дослідженнях. З одного боку, образ майбутнього – одна з складових частин суб'єктивної картини життєвого шляху й вивчення його тісно пов'язане з розробкою наукової проблематики психологічного часу особистості. В уявленнях про майбутнє можна побачити «потенціал особистості», а на основі вивчення життєвих планів молоді можна прогнозувати розвиток суспільства. З іншого боку, сформованість уявлень про майбутнє може виступати критерієм особистісної та соціальної зрілості. Т.М. Титаренко зазначила, що важливими фактором конструювання особистістю моделі свого майбутнього, є її ставлення до нього [7]. Але саме поняття «ставлення до майбутнього» майже відсутнє у науковій літературі.

Тож, не зважаючи на те, що проблема саморозвитку та конструювання майбутнього у будь-які часи є актуальною, у науковій літературі представлені концепції та визначення досить суперечливі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен саморозвитку, як внутрішньо необхідна, спонтанна, мимовільна зміна таких відкритих і цілісних систем як людина і суспільство, останнім часом привертає увагу науковців (М.М.Дудіна, С.Б.Кузікова, В.Г.Маралов, Б.М. Мастеров, С.А.Мінюрова, Л.М.Попов, Г.А. Цукерман, Н.Ш.Чинкіна, М.О. Щукіна та ін.). Один з найважливіших механізмів саморозвитку - самопрогнозування дає можливість людині здійснювати виходи за себе сьогоднішню, передбачати події зовнішнього і внутрішнього життя, ставити завдання саморозвитку та майбутнього життєвого шляху. Серед вчених, які розглядають у своїх дослідженнях проблему ставлення

особистості до свого життєвого шляху значний внесок зробили: О.Д.Алфьоров, М.Я.Басов, В.М.Бехтерєв, В.М.М'ясищев, С.Л.Рубінштейн та інші. Значущість вивчення образу майбутнього, як цілісного уявлення особистості, продукту її самосвідомості, що включає суб'єктивно ймовірні досягнення і результати потенційно можливих подій майбутнього, визначають такі психологи як О.Є. Бочарова, Є.І. Головаха, І.А. Гуляс, О.О.Кроник, Н.О.Лизь, С.Д. Максименко, І.С. Попович, О.В. Посацький, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева тощо.

Мета статті полягає у викладенні результатів дослідження ставлення до майбутнього осіб з різним рівнем саморозвитку.

Виклад основного матеріалу. У психологічних дослідженнях особистість розглядається як система ставлень, а ставлення – як психічне утворення. Визначено, що динаміка особистісного розвитку людини залежить від її безпосереднього ставлення до себе, оточуючої дійсності, професії тощо [6]. Тому слід більш детально визначити поняття «ставлення». Ставлення – суб'єктивна сторона відображення особистістю дійсності, результат її взаємодії з навколишнім середовищем. Адже усвідомлення свого ставлення до оточуючого сприяє утворенню певних почуттів та емоцій, що стимулюють діяльність і впливають на розвиток особистісної спрямованості [3]. Ставлення до майбутнього у багатьох психологічних дослідженнях розкривається через уявлення про майбутнє або образ, картину майбутнього. Гадаємо, що виникнення образу майбутнього, або картини майбутнього, логічно передують формуванню ставлення до цього образу або картини. Тобто спочатку виникає уявлення, картина, образ, а за ним – система ставлень.

Н.Д.Завалова [1] розглядає образ як відображення предмета пізнання. Формування образу - складний, динамічний процес, що поетапно наближує образ до найбільш адекватного відображення його предмета із залученням минулого досвіду. Образ співвідноситься з предметами об'єктивними, тобто існуючими поза і незалежно від свідомості людини. Насправді, і поза свідомості предмету пізнання, за словами С.Л. Рубінштейна, не існує, він завжди виступає результатом взаємодії із зовнішнім світом. Будучи представленим на всіх трьох рівнях психічного відображення, образ може виконувати регулюючу функцію діяльності [4]. Ще одним з найбільш важливих для розуміння образу майбутнього аспектів є його зв'язок із самосвідомістю особистості. Згідно з концепцією структури самосвідомості І.І. Чеснокової [8], самосвідомість включає три сторони – самоставлення, самопізнання і саморегуляцію, через які особистість сприймає різні образи себе, поєднуючи їх в цілісні образи, потім в уявлення про себе, і на основі цього – розуміння свого «Я». Саме майбутнє в формі образу представляється найбільш цікавим з точки зору вивчення очікувань людини в контексті запланованих подій та ставлень до них, її здібностей не тільки передбачити можливі наслідки і результати її діяльності, але і постаратися змінити ймовірність їх виникнення через зміну своєї діяльності в сьогоденні, якщо передбачуваний результат її влаштовує. Образ майбутнього є компонентом

суб'єктивних уявлень про життєвий шлях, життєві цілі і плани особистості. А ставлення до майбутнього, таким чином, можна визначити як емоційно-оціночний компонент образу майбутнього. У своєму ставленні до майбутнього людина повинна, на наш погляд, спиратися на широкий діапазон своїх внутрішніх ресурсів.

Для того, щоб самому вибудувати свій шлях, поставити цілі, визначити свої життєві завдання, сформувані позитивне ставлення до свого майбутнього, перше, що є найважливішим для людини, з нашої точки зору – вміти задавати собі правильні питання, усвідомлювати кожну мить свого життя, розуміти себе, тобто бути рефлексивним.

Виходячи з наукових тверджень Т.М. Титаренко про те, що самоздійснення, як результат саморозвитку особистості у власному життєвому світі розгортається шляхом постановки нових і нових життєвих завдань, то саморозвиток правомірно визнається як цінність, як варіант конструктивної побудови життєвого і професійного шляху [7]. Але дискусійним залишається питання про етапність процесу саморозвитку. У суб'єктній концепції саморозвитку особистості [9] саморозвиток представлено в двох масштабах: як акт якісної довільної самозміни; як низка таких актів, які переростають в цілісний процес довжиною в життя, в спосіб існування, в стратегію життя. У формі специфічного акту розвитку, саморозвиток розглядається як акт самозміни, спрямований на досягнення бажаного «Я» при наявності об'єктивно існуючого і суб'єктивно оцінюваного ресурсу для такого досягнення. Стратегічно, в масштабі життєвого шляху, саморозвиток особистості розуміється як особливий спосіб життя, спрямований до творення свого «Я», інструмент творення особистості і індивідуальності.

Саморозвиток - це складний, нелінійний, багатоплановий процес, який може йти як в позитивному напрямку, так і в негативному з точки зору відповідності вищим зразкам і ідеалам, виробленим людством. Як процес саморозвиток має свої механізми, цілі, мотиви, способи, результати, які визначаються формами саморозвитку[2].

Ставлення до особистого майбутнього в контексті саморозвитку є ядром свідомості у вигляді образу майбутнього, емоційного відношення до нього, спрямованістю до нього, виконує інтегративні функції, має взаємозв'язок із життєвими завданнями, рефлексивністю та властивостями особистості.

Відповідно до поставленої мети, на емпіричному етапі дослідження нами було обрано наступний психодіагностичний інструментарій: «Методика ДХСО» С. Б. Кузікової, «Методика вивчення образу можливого майбутнього» В.М. Петрової, «Життєві завдання особистості» Т.М.Титаренко, «Методика визначення рівня рефлексивності» А.В. Карпова. Кореляційний аналіз виконувався за програмою SPSS 13.0. Вибірку дослідження склали студенти 2 курсу денної форми навчання факультету психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» у кількості 68 осіб, віком 19-22 роки.

Логіка дослідження передбачала обговорення отриманих результатів за

допомогою кількісного (кореляційного) та якісного (метод «асів» і метод «профілів») аналізу.

За допомогою кореляційного аналізу були отримані значимі коефіцієнти кореляції показників саморозвитку, життєвих завдань особистості, образу майбутнього та рефлексивності. Виявлено додатні та від'ємні кореляційні зв'язки на рівні $p \leq 0,01$ та $p \leq 0,05$ між усіма показниками зазначених методик.

Задля виявлення індивідуально-психологічних особливостей ставлення до майбутнього осіб з різним рівнем саморозвитку, ми застосували традиційний у диференціальній психології підхід: групування обстежених за певною ознакою, у нашому випадку – за рівнем загального показника саморозвитку – ЗПС [5]. Значення надані у процентилях.

Застосування якісного аналізу (а саме методу «асів») дозволило виявити групу осіб з високим (четвертий квартиль розподілу – від 75 до 100 процентилів) – СР+ і низьким (перший квартиль розподілу – від 0 до 25 процентилів) рівнем загального показника саморозвитку (СР-).

На рисунку 1 представлені психологічні характеристики ставлення до майбутнього та життєвих завдань осіб з різним рівнем саморозвитку. На осі ОХ розміщені показники життєвих завдань особистості (за методикою ЖЗО Т.М.Титаренко) та загальний показник ставлення до майбутнього (за методикою В.М. Петрової), на осі ОУ – значення цих показників, що виражені у процентилях. Середня лінія ряду проходить через точку 50-й процентиля. Кожний профіль відображає середні значення відповідних показників усіх представників виділених груп.

Рис.1. Профілі ставлення до майбутнього та життєвих завдань осіб з різним рівнем саморозвитку

Примітки. Умовні скорочення: ММЗ – мотивація матеріального задоволення, МДУ – мотивація досягнення успіху, МС – мотивація самоконстатування, МТ – мотивація творчості, СЧ – структурованість часу життя, СДМ – ставлення до

майбутнього, СА – суб'єктивна активність, С1 – стратегія, С2 – стійкість, ЦЖ – цілісність життя, Г – гнучкість, А – активність, ОМ – образ майбутнього.

Проаналізуємо характеристики ставлення до майбутнього осіб з високим рівнем саморозвитку. З рисунку 1 можна бачити, що люди з високим рівнем саморозвитку мають близький до високого (верхня межа третього квартилю розподілу) мотивації матеріального задоволення (гроші, комфорт); близький до високого рівень мотивації творчості (верхня межа третього квартилю розподілу) та високий рівень мотивації досягнення успіху та самоконстатування (четвертий квартиль). Вони структурують свій час (високий рівень показника СЧ), що відображує ставлення до життя як плинного та прагнення планувати та здійснювати плани. Мають високий рівень ставлення до майбутнього (як сукупність уявлень, ставлень та прагнень).

З високих показників мотивації (за методикою Т.М.Титаренко) та рівня саморозвитку витікають також поведінкові прояви: високий рівень (четвертий квартиль розподілу) суб'єктної активності (СА), активності (А), як міри енергійності, гнучкості (психологічної адаптованості до мінливих ситуативних умов цілей та життєвих завдань), стратегії (С1), що відображує здатність бачити шляхи постановки та здійснення цілей та життєвих завдань.

Крім того присутні близькі до високих (верхня межа третього квартилю розподілу) показники стійкості (С2) та цілісності життя (ЦЖ). Високий показник стійкості відповідає високому рівню здатності особистості долати перешкоди, вирішувати труднощі на шляху саморозвитку та досягнення цілей.

Показник цілісності життя об'єднує гармонійність постановки завдань, планів та запитів особистості. Іншими словами особи з високим показником цілісності життя вміють знаходити баланс між обставинами, цілями та власними ресурсами.

І, нарешті, високий показник сформованості образу майбутнього (за методикою Петрової В.Н.) – образ майбутнього (четвертий квартиль розподілу), відповідає таким якостям особистості, як: наявність стійких та не суперечливих життєвих та професійних цілей та цінностей, наявність чітко поставлених цілей та етапів їх досягнення, уявлення про зовнішні та внутрішні обставини досягнення цілей та способів долаття перешкод, демонстрація готовності до саморозвитку та самопізнання, активність у реалізації життєвої перспективи.

Проаналізуємо психологічні характеристики ставлення до майбутнього респондентів із низьким рівнем саморозвитку. Як можна побачити на рисунку 1 особи з низьким рівнем саморозвитку відрізняються низьким рівнем ставлення до майбутнього, суб'єктної активності, стратегії, стійкості, цілісністю життя (перший квартиль розподілу) та близьким до середнього рівнем активності-виснажливості, гнучкості, мотивації самоконстатування, творчості та досягнення успіху (другий квартиль розподілу) і при цьому близьким до високого рівнем мотивації матеріального задоволення (третій квартиль розподілу). Загальний рівень сформованості образу майбутнього осіб з низьким рівнем саморозвитку також знаходиться на низькому рівні (нижня межа другого квартилю розподілу). Він

характеризується наступними показниками: нестійкі та суперечливі професійні та життєві цінності; відсутність чітких життєвих цілей; неадекватний рівень домагань; невміння уявити обставини досягнення цілей та способи долаття перешкод; низький рівень готовності до саморозвитку та самопізнання; пасивність у реалізації життєвої перспективи.

Також ми застосували метод «профілів» для конкретизації образу майбутнього та рівня рефлексивності у осіб з різним рівнем саморозвитку: високим (СР+) та низьким (СР-). Результати представлені на рисунку 2. На осі ОХ розміщені показник рефлексивності (за методикою Карпова) та показники образу майбутнього (за методикою В.М.Петрової), на осі ОУ – значення цих показників, що виражені у процентилях. Середня лінія ряду проходить через точку 50-й процентиля. Кожний профіль відображає середні значення відповідних показників усіх представників виділених груп.

Порівняння двох профілів, представлених на рисунку 2., свідчить про те, що показники образу майбутнього та рефлексивності в групі з високим рівнем саморозвитку (СР+) вище, ніж у групі осіб із низьким рівнем саморозвитку (СР-). Наприклад, показник ЗЖП (змістові життєві перспективи), що характеризує потенційні можливості особистості, здібність самостійно ставити життєві цілі та їх досягати, у профілі групи СР+ розташований у четвертому квартилі розподілу, тобто знаходиться на високому рівні, а у групі СР- на верхній межі першого квартилю розподілу, що відповідає низькому рівню розвитку даної якості.

Рис.2. Профілі рефлексивності та образу майбутнього у осіб з різним рівнем саморозвитку

Примітки. Умовні скорочення: ЗЖП – змістова життєва перспектива, РС – рівень самосвідомості, СЗ – соціальна зрілість, ГПС – готовність до професійного самовизначення, ПЧЖП – просторово-часова життєва перспектива, ЗРСМ – загальний рівень сформованості образу можливого майбутнього, РР – рівень рефлексивності.

Показник ПЧЖП, що відображає просторово-часові життєві перспективи, тобто рівень розвитку здатності структурування майбутнього, встановлення його цільового, змістового та часового зв'язку із сьогоденням, у профілі групи СР+ знаходиться на верхній межі третього квартилю розподілу, що відповідає рівню розвитку близькому до високого, а у групі СР- даний показник займає місце у другому квартилі розподілу, що відповідає близькому до низького рівня розвитку просторово-часових життєвих перспектив. Автор методики пише, що спрямованість на віддалені цілі, що оптимально співвіднесена із значущістю актуального періоду часу, дозволяє виробити ті особистісні опори, що допомагають особистості долати труднощі у досягненні цілі.

Показник РС відображає рівень розвитку самосвідомості особистості, наявність адекватних уявлень про себе, сформованість певних особистісних якостей. Від ступеню усвідомлення особистістю власних можливостей, бажань, планів, залежить ставлення до особистого майбутнього. Як бачимо, з рисунку 2., у профілі групи СР+ даний показник знаходиться у четвертому квартилі розподілу (високий рівень), а в профілі групи СР- рівень самосвідомості займає місце у середині другого квартилю розподілу (близький до середнього рівень самосвідомості).

Показник СЗ (соціальна зрілість), відображає ставлення особистості до макро- та мікросоціуму: до культури, країни, до себе, свого оточення, друзів, колег, протилежної статі, тощо. Бачимо, що в профілі групи із високим рівнем саморозвитку даний показник знаходиться на високому рівні (четвертий квартиль розподілу), а у групі осіб із низьким рівнем саморозвитку – на рівні близькому до середнього (другий квартиль розподілу).

Готовність до професійного самовизначення (ГПС) - відображає здібність адекватно приймати рішення у ситуаціях професійного вибору та ставлення до власного професійного майбутнього і ми бачимо великі розбіжності у значеннях даних даного показника у групах СР+ та СР-.

Також бачимо різницю у показниках рефлексивності. У профілі осіб із високим рівнем саморозвитку, рефлексивність займає місце у верхній межі третього квартилю розподілу, що відповідає близькому до високого рівню розвитку рефлексії даної групи осіб. У профілі осіб з низьким рівнем саморозвитку значення даного показника знаходиться на рівні близькому до середнього (середина другого квартилю розподілу).

Це ж стосується і загального показника розвитку образу майбутнього. Автор методики зазначає, що високий рівень образу майбутнього (у профілі групи СР+ даний показник знаходиться у четвертому квартилі розподілу) проявляється у наступних психологічних характеристиках: наявність стійких та не суперечливих життєвих та професійних цілей та цінностей, наявність чітко поставлених цілей та етапів їх досягнення, уявлення зовнішніх та внутрішніх обставин досягнення цілей та способів долання перешкод, демонстрація готовності до саморозвитку та самопізнання, активність у реалізації життєвої перспективи.

Низький рівень (або близький до низького) образу майбутнього (у профілі

осіб із низьким рівнем саморозвитку, даний показник знаходиться у нижній межі другого квартилю розподілу) характеризується наступними показниками: нестійкі та суперечливі професійні та життєві цінності; відсутність чітких життєвих цілей; неадекватний рівень домагань; невміння уявити обставини досягнення цілей та способи долаття перешкод; низький рівень готовності до саморозвитку та самопізнання; пасивність у реалізації життєвої перспективи.

Отже, наше дослідження виявило, що чим вище рівень саморозвитку особистості, тим вище рівень мотивації, сформованості образу майбутнього та особистісних властивостей, що забезпечують прагнення, умови та механізми саморозвитку.

Висновки. За результатами проведеного дослідження, спрямованого на вивчення життєвих завдань, образу майбутнього, рефлексивності у осіб з різним рівнем саморозвитку нами виявлено, що чим вище рівень саморозвитку особистості, тим вище рівень мотивації, сформованості образу майбутнього та особистісних властивостей, що забезпечують прагнення, умови та механізми саморозвитку. Перспективним нам вбачається вивчення психологічних механізмів ставлення особистості до свого майбутнього, визначення особистісних чинників та розробка психокорекційних процедур.

Література:

1. Завалова Н.Д., Ломов Б.Ф., Пономаренко В.А. Образ в системе психической регуляции деятельности. Институт психологии АН СССР. Москва: «Наука» 1986. Режим доступу: https://www.psyoffice.ru/8/psychology/book_o413_page_1.html"target="_blank">
2. Кузікова С. Б. Феноменологія саморозвитку особистості: визначення поняття / С. Б. Кузікова // *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки.* - 2013. - Т. 2, Вип. 10. - С. 171-176. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2013_2_10_35.
3. Оришин - Буждиган Л.С., Ткач Т.В. Оптимістичне ставлення до власного майбутнього у аспекті відчуття контролю. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ, серія психологічна*, 2. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2016. С.44-54
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: ПитерКом, 1998. 688 с.
5. Санникова О.П. Эмоциональность в структуре личности: монография. Одесса: Хорс. 1995. 334 с.
6. Титаренко Т.М. Життєві завдання особистості в інтерперсональному просторі. *Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі*: Матер. методол. семінару АПН України 19 березня 2008 р. Київ: АПН України, 2008. С. 411–418.
7. Титаренко Т.М. Як будувати власне майбутнє: життєві завдання особистості. Кіровоград: Імекс-ЛТД. 2012. 512 с.
8. Чеснокова И.И., Шорохова Е.В. Проблема самосознания в психологии. Москва: Наука, 1977. 144с.
9. Шукина М.А. Психология саморазвития личности: субъектный подход.. – дисс. ... докт. психол. наук /19.00.13. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургский государственный университет, 2015. 355 с

References:

1. Zavalova, N.D., Lomov, B.F., Ponomarenko, V.A. (1986). *Obraz v sisteme psichicheskoy reguljacji dejatel'nosti* [Image in the system of mental regulation of activity]. Moskva: «Nauka» [in Russian].

2. Kuzikova, S. B. (2013). *Fenomenologija samorozvitku osobistosti: viznachennja ponjattja* [Phenomenology of self-development of personality: definition]. Naukovij visnik Mikolaïvs'kogo derzhavnogo universitetu imeni V. O. Suhomlins'kogo. Serija : Psihologichni nauki - Scientific Bulletin of the Nikolaev State University named after VO Sukhomlinsky. Series: Psychological Sciences, 2, 10, 171-176 [in Ukrainian].
3. Orishhin - Buzhdigan L.S., Tkach T.V. (2016). *Optimistichne stavlennja do vlasnogo majbutn'ogo u aspekti vidchuttja kontrolju* [Optimistic attitude to one's own future in terms of sense of control]. Naukovij visnik L'vivs'kogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav, serija psihologichna - Scientific Bulletin of Lviv State University of Internal Affairs, psychological series, 2, 44-54 [in Ukrainian].
4. Rubinshtejn, S.L. (1998). *Osnovy obshhej psihologii* [Fundamentals of general psychology]. Sankt-Peterburg: PiterKom, [in Russian].
5. Sannikova, O.P. (1995). *Jemocional'nost' v strukture lichnosti* [Emotionality in the structure of personalit]. Odessa: Hors [in Russian].
6. Titarenko, T.M. (2008). *Zhittevi zavdannja osobistosti v interpersonal'nomu prostori* [Life tasks of the individual in the interpersonal space]. Psihologo-pedagogichni zasady rozvitku osobistosti v osvitr'omu prostori - Psychological and pedagogical principles of personality development in the educational space, 411–418 [in Ukrainian].
7. Titarenko, T.M. (2012). *Jak buduvati vlasne majbutne: zhittevi zavdannja osobistosti* [How to build your own future: life tasks of the individual]. Kirovograd: Imeks-LTD [in Ukrainian].
8. Chesnokova, I.I., Shorohova, E.V. (1977). *Problema samosoznanija v psihologii* [The problem of self-awareness in psychology]. Moskva: Nauka [in Russian].
9. Shhukina, M.A. (2015). *Psihologija samorazvitija lichnosti: sub#ektnyj podhod* [Psychology of self-development of the person: the subjective approach]. Extended abstract of Doctor's thesis. Sankt-Peterburg: Sankt-Peterburgskij gosudarstvennyj universitet [in Russian].